

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára

KÖRMENDINÉ PÓK ZSÓFIA

Kulturális örökség tanulmányok (MA), I. évf.

Művelődéstörténet és -elmélet tagozat, különdíj

Témavezető: dr. Verók Attila főiskolai docens

1. Bevezetés

A kulturális örökség fogalma folyamatosan változik, bővül; hisz a társadalom újabb és újabb területéről derül ki, hogy meg kell őrizni azt, és biztosítani kell emlékezetét. Az épített, a szellemi, a táji, a tárgyi, az orális örökség jövő nemzedékre való hagyományozása olyan feladat, melyet nagyon nehéz megvalósítani, azonban pont az utánunk jövő nemzedékekre tekintettel kötelességünk azt megtenni.

Dolgozatom a kulturális örökség megőrzésének egy olyan intézményét próbálja bemutatni, mely elsősorban könyvtár, azonban munkatársai és anyaintézete a görögkatolikus örökség megőrzését, feltárását és rögzítését is célul tűzték maguk elé.

A rendszerváltásig a köztudatban is szinte ismeretlen volt a magyar görögkatolikuság szellemi, művészettörténeti, liturgiátörténeti hagyománya és emlékezete. A 300000 főt számláló egyház csendesesen és szinte említés nélkül élte mindennapjait a Római Katolikus Egyház árnyékában. Ám az utóbbi évtizedek változásai, a hazai Görögkatolikus Egyház megerősödése, az ősi hagyományokhoz való visszatérés igénye maga után vonta a régmúlt feltárásának igényét is. Sok egyéb lehetőség, többek között Európai Unió által biztosított anyagi támogatás tette lehetővé a hazai görögkatolikus szellemi és tárgyi örökség feltárását és nyilvánossá tételét. Ez a közzététel azonban közel sem tekinthető befejezettnek, a munka folyamatosan zajlik.

A görögkatolikus szellemi és írott örökség legjelentősebb őrzője a Nyíregyházán található Szent Atanáz Görögkatolikus Főiskolához tartozó könyvtár, melynek történetét szeretném e dolgozatban bemutatni.

A könyvtár megalakulása nem szokványos: az intézmény nem rendelkezik „ősi gyökerekkel”, mint több egyházi könyvtár, sőt a Szent Atanáz Görögkatolikus Főiskola Könyvtára az egyik legfiatalabb a hasonlóak között. (Könyvtári Minerva, 1965. 623 p.) Ahhoz, hogy a könyvtár kialakulását, alapítását bemutathassam, először szólni szükséges az anyaintézmény, a főiskola megalakulásáról.

2. A főiskola

2.1. A főiskola megalakulása

A 17. század elejétől egyre több ortodox egyházmegye mondja ki az uniót a Szentszékel, és válik görögkatolikussá. [1721 – a Fogarasi, 1771 – a Munkácsi, 1777 – a Nagyváradi, 1818 – az Eperjesi Egyházmegyét alapítják meg.]

1912-ben, a „Christifideles Graeci” kezdetű pápai bullájával X. Szent Piusz pápa létrehozta a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegyét, első püspökének pedig Miklósy Istvánt nevezi ki.

1. kép Miklósy István (1857–1937)

Az egyházmegye nem rendelkezik saját papnevelő intézettel: a terület szeminaristái más egyházmegye teológiai intézményeiben tanulnak. Kezdetben Ungváron, majd a trianoni határok létrejötte után Esztergomban hallgathatnak teológiát a papnövendékek. Serédi Jusztinián hercegprímás azonban 1928-ban megszünteti a más egyházmegyei kispapok felvételét, így új megoldást kell találni. Hosszas egyeztetés után sikerül a budapesti Központi Szemináriumban elhelyezni a hallgatókat, ám egyértelmű volt, hogy ez nem lehet végleges megoldás. Miklósy István püspök saját szeminárium építését szorgalmazza, de az állammal való tárgyalások nem járnak sikerrel. Miklósy Dudás Miklós követi a püspöki székben, akinek egyik legfőbb törekvése egy a püspökség székhelyén működő szeminárium létrehozása. Átmeneti könnyebbséget a szemináriumi képzés szempontjából Ungvár visszakerülése jelentette (1938), de a sikeres tárgyalások megszakadtak a háború következtében. 1945 után egyedüli képzést a Központi Szeminárium,

ill. a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara biztosít a görögkatolikus papnövendékeknek. (Pirigyi, 1990)

2. kép Dudás Miklós (1902–1972)

1950. június 30-án a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa rendeletet hoz¹, mely szerint az állam és az egyház szétválasztására tett lépésként az egyetemi hittudományi karokat is le kell választani az egyetemekről. Ennek az intézkedésnek megfelelően az akkori kultuszminiszter felmenti a Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Karának tanárait, és megszünteti az állami egyetemi fakultást, mely 325 éve volt az egyetem része. (Janka, 2001)

A görögkatolikus egyházmegye akkori püspöke, Dudás Miklós ekkor nem szokványos, sőt mondhatjuk, hogy az akkori körülmények között vakmerő lépésre szánja el magát: levelet küld Darvas József vallás- és közoktatási miniszternek, melyben bejelenti (!), hogy megnyitja a Papnevelő és Hittudományi Intézetet – Nyíregyházán. (Janka, 2001) Egyben kéri ennek tudomásul vételét. A válasz megérkezik: (VKM 1120-19-1/1950): „A fenti szám alatt beterjesztett közlését, amely szerint a Hajdúdorogi Egyházmegye Nyíregyházán, a papnevelés célját szolgáló teológiát és szemináriumot létesít, tudomásul veszem. – Tátray János főelőadó.” (Janka, 2001. p. 227)

Annak jeleként, hogy ez a lépés mekkora rizikót és bátorságot jelentett akkoriban, álljon itt két volt szeminarista visszaemlékezése:

„Magyarország történelmében 1950 nagyon kemény időszak volt. A környező országokban akkortájt írják le a görögkatolikusokat. Semmi nem mutat a vallásszabadság felé. Beindult a nyílt üldözés, és a koncepciós perekkel a burkolt. A mi püspökünk – Dudás Miklós – nem alkudozik az ateizmussal.” (Obbágy, 2000. p. 29)

„Hogyan lehetett 1950-ben elindítani a Hittudományi Főiskolát és Papnevelő Intézetet? Egy vesztett háború után, a kommunizmus egyházellenessége, Rákosiék rémuralma idején megtenni azt, amit nem tudtak, vagy nem mertek elkezdni a béke éveiben? Az egyházi iskolákat akkor államosították..., a környező országok görögkatolikusságát tűzzel-vassal irtották, nálunk pedig elkezdti működését ez az intézet. Pedig Dudás püspök atyára igazán nem lehetett ráfogni, hogy a »rendszer embere« lett volna.” (Oláh, 2000. p. 22)

¹ 1950: 23. törvényerejű rendelet

2.2. Kezdetek

Ilyen körülmények között alakul meg Nyíregyházán az intézmény, melynek az egyházmegyei iroda és a püspöki lak helyiségeinek átalakításával adnak otthont. 15 első-, ill. másodéves hallgató kezd meg tanulmányait.

A létrehozás „könnyebb” körülményei után azonban nehezebb évek következnek: a politikai korszaknak köszönhetően a főiskola miniszteri biztosok kinevezéseit, majd tanárainak politikai okokból való felmentéseit kénytelen elviselni. 1956-ban nem jellemzi politikai szerepvállalás az iskolát: inkább lelki támogatást nyújtanak a haza érdekében.

Az 50-es évek végének egyre erősödő egyházellenessége (és a papi békemozgalom erőltetése) súlyos döntés elé kényszerítik az egyházmegye vezetőit, ám lelkiismeretükre bízton támaszkodva mondanak nemet a központilag a főiskolára helyezendő tanár – Berecztóczy Miklós, a Vatikán által már kiközösített békepap – befogadására. Teszik ezt annak kockáztatásával, hogy feloszlatják az intézményt. Valamilyen csoda folytán azonban az iskola fennmaradhat; retorzió a püspököt nem, csak testvérét és néhány paptestvérét éri. Ez az – 1959-es – év a legkritikusabb talán a főiskola életében. (Janka, 2001)

Az 1960-as évek a főiskola csendes, de állandó fejlődésével jellemezhetőek: az oktatási rendszer megerősödésével. A kezdetkor oktatott tantárgyak: filozófia, alapvető hittan, dogmatika, dogmatikatörténet, biblikus tárgyak, bölcselettörténet, egyháztörténelem, egyházjog, erkölcstan, morális és patológia, valamint hangsúlyozottan a latin és a görög nyelv. Ezen ismeretek tanítását egyre rangosabb és nevesebb oktatókra bízzák. Különösen kiemelt területté vált a szeminárium keleti jellegének biztosításaként a liturgikus tárgyak oktatása. A keleti egyház liturgiájának, annak gyökereinek ismertetése az ortodox előzményekkel való ismereteket erősítették. A keleti egyház történetének oktatása is kiemelt szerepet kapott.

2.3. Az 1970–1980-as évek

A következő nagy időszak kezdetét Timkó Imre püspökké való kinevezésének időpontjára (1975) tehetjük.

3. kép Timkó Imre (1920–1988)

Már a püspöki trónbeszédéből kitűnt, hogy az új főpap egyik terve a főiskola és a szemináriumi oktatás megújítása. „Törekvésem ezért az, hogy a szemináriumi nevelésnek

és teológiai oktatásnak a Zsinat² által meghirdetett és azóta is sürgetett reformját tanártársaimmal együtt megvalósítsam.” (Ivancsó, 1987. p. 123) A megújítás nemcsak a belső, hanem a külső megújulást is jelentette: az 1950-ben a püspöki lakosztályból kialakított szeminárium szűkössé vált, és képtelen volt megfelelni az újabb elvárásoknak. Így kerül sor az épület felújítására és bővítésére. A felsőbb éves szeminaristák már 1-2 ágyas szobákban kerülnek elhelyezésre, a tanárok és családjaik is az épületbe költözhetnek. Ekkor épül meg a görögkereszt alaprajzú kápolna is, mely – „a politikai helyzetre jellemzően” – liturgikus gyakorlótérként kapott engedélyt az állami szervektől. (Janka, 2001. p. 232.)

Ezen időszak a görög szertartású liturgikus elemekhez való visszatérés és a latin rítusú ájtatosságok helyett az ősi szertartások visszavételének ideje. Ekkortól kezd meg a főiskola a teológiai főiskolák számára készülő központi jegyzetek rendszeres használatát is.

Összességében ez a szűk 15 év a zsinati reformok átvételének és a görög hagyományokhoz való visszatalálásnak az időszaka, melyet Timkó püspök 1988-ban bekövetkezett halála zár le.

2.4. Keresztes Szilárd püspöksége

A megürülő püspöki székbe 1988. június 30-án Keresztes Szilárdot nevezi ki II. János Pál pápa. Szilárd püspök tevékenységének, munkájának kaput nyitott az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltozás: az egyházi élet, a vallásgyakorlás szabaddá válása. (Janka, 2001)

4. kép Keresztes Szilárd (1932–)

Ezen időben történik a szeminárium épületének újabb bővítése, tetőtér beépítése, és 1992-ben kezdődik meg a főiskola és a szeminárium különválása is: a nyíregyházi önkormányzat a közelben épületet biztosít az intézmény számára. A szétválás hivatalosan 1995-ben történik meg; akkortól létezik külön a Papnevelő Intézet és a Hittudományi Főiskola. A főiskola életében újabb változást jelent, hogy 1991-ben megindul a levelező

² II. Vatikáni Zsinat (1962–1965)

tagozat, majd következő évben a Bessenyei György Tanárképző Főiskolával közös képzésben a hittanári képzés.

1995-ben – több évnyi előkészítés után – a „Rómában működő Pápai Keleti Intézet Keleti Egyházi Tudományok Fakultásának affiliált³ intézetévé nyilvánította” (Janka, 2001) a főiskolát.⁴ Ezzel a fokozattal a sikeres záróvizsgát tevő hallgatók a Keleti Intézet által kiállított bakkalaureátusi minősítést kapnak. Ezen fokozatnak megfelelően a teljes oktatási struktúrát meg kellett változtatni, mely már megalapozta az esetleges egyetem-mé válás lehetőségét is, mely címet remélhetőleg a közeljövőben meg is kapja az iskola.

Keresztes Szilárd 2001. május 18-án ünnepélyes keretek közt teszi le egy leendő – a kor igényeinek megfelelő – főiskola alapkövét, melyet 2003-ban át is adnak. A Nyíregyháza Bethlen u. 13-19. alatt található, mondhatni monumentális épület minden tekintetben igyekszik megfelelni a követelményeknek. (Erről könyvtári vonatkozásban még lesz szó.) Az épület puritánságában, leegyszerűsített vonalvezetésében megbízhatóságot, a főiskola által képviselt értékállóságot képviseli. (Bach, 2003)

5. kép A Balázs Mihály Ybl-díjas építész által tervezett új épület

A költözéssel, az új épület elfoglalásával a főiskola méltó és megfelelő körülmények között készítheti fel a görögkatolikus parochusokat, a leendő hittanárokat és munkatársaikat hivatásukra.

³ befogadott, csatlakozott

⁴ A főiskola hivatalosan 2000. január 1-től viseli ezt a nevet.

2.5. Kocsis Fülöp

Keresztes Szilárd 75. évét betöltve nyugállományba vonult. 2008-ban a Szentszék Kocsis Fülöp dámóci szerzetest nevezi ki a magyar görögkatolikus egyház élére.

6. kép Kocsis Fülöp (1963–)

Fülöp püspök nagy lendülettel és tervekkel vág neki tevékenységének: az egyház-szervezet átalakításával, a keleti hagyományokhoz való erőteljesebb ragaszkodással, a görögkatolikus identitás megerősítésével felrázta az egész magyar közösséget. A Miskolci Apostoli Exarhátust (melynek eddigi vezetését a mindenkori püspök látta el) kiterjeszti Borsod-Abaúj-Zemplén megye területére. A Szentszék az exarhátus élére Orosz Atanázst nevezi ki. (Véghseő, Terdik & Kocsis, 2012)

Kocsis Fülöp folytatja az elődje által megkezdett építkezéseket, ösztönzi a pályázatokon való részvételt és a Görögkatolikus Egyház mellett a főiskola népszerűsítésére is gondot fordít.

2015. március 20-án az egész Görögkatolikus Egyházat érintő bejelentésre kerül sor: Ferenc pápa megalapította a magyarországi Görögkatolikus Metropóliát, Debrecen székhellyel. Az érsekség élére Kocsis Fülöp hajdúdorogi megyéspüspököt nevezte ki metropolitává. Az érsekség felállításával a Magyar Görögkatolikus Egyház önállóvá vált, és az újonnan alapított Nyíregyházi Egyházmegyével együtt már 3 egyházmegye híveit látja el. A döntés történelmi jelentőségű: a rengeteg küszködésen és szenvedésen átesett görögkatolikus közösség megtalálta önmagát, és fejlődése lehetővé tette a metropólia létrehozását.

Ez az esemény kezdte el igazán bennem érlelni e dolgozat megírását.

HAJDÚDOROGI EGYHÁZMEGYE

7. kép Kocsis Fülöp metropolita

2.6. A könyvtár története

A megalapított főiskola nevelő tevékenységéhez, az oktatáshoz mindenképp szükség volt tan-, ill. szakkönyvekre – egy könyvtár létesítése halaszthatatlan volt. A kezdeti állomány összeállítása érdekében Dudás Miklós püspök körlevelet intézet az egyház paróchusaihoz, melyben „ő- és újszövetségi magyar, latin vagy görög nyelvű Szentírást, latin-magyar, görög-magyar szótárt, bölcséleti tankönyveket, továbbá a szeminárium könyvtára részére alkalmas könyveket, elsősorban lelki olvasmányt, aszketikus könyvet, szentek életét stb.”⁵ kért a hallgatóknak. Ezen felül a volt máriapócsi – a többi szerzetesrenddel együtt megszüntetett – bazilita szerzetesek könyveinek egy része is Nyíregyházára kerül. A külföldi ajándék- és tiszteletpéldányok azok, melyek növelik még az állományt. A könyvtár kezdetben a szeminárium egyetlen helyiségében működött, bármiféle rendszer és osztályozási mód nélkül. A könyvtárosi teendőket a kispapok lelki vezetője látta el. (Majchrics, 2005) Később valamiféle leltár már született, mert az 1965-ben megjelent Könyvtári Minerva szerint a könyvtár már 8000 kötet könyvvvel és közel 2000 folyóirattal rendelkezett. (Könyvtári Minerva, 1965. p. 623.)

A Timkó Imre püspök által 1977-től kezdeményezett szemináriumfelújítás a könyvtár életében is nagy változást hozott: a renovált és kibővített épület nyugati szárnyában kapott elhelyezést. A nagy mennyiségű kötet (50 ezer) befogadására alkalmas könyvtár két szinten került kialakításra. A földszinten az egyik raktár, az olvasóterem és a könyvtárosok szobája volt, míg az emeletre a folyóiratok, régi nyomtatványok és könyvek kerültek. (Ivancsó, 1987) Szakképzett könyvtáros – Molnár Nándor – kerül a könyvtár élére, aki nekilát a feldolgozó munkának. Őt Ivancsó István követi.

A kötetek elhelyezéséről még megjegyzendő, hogy ekkortájt kerül sor a mechanikus raktári elrendezés kialakítására: az állomány nagyság szerint való elhelyezésére.

Az állománygyarapítás nehézségeit így jellemzik: „... a bolsevik elnyomás évei alatt – mely nemcsak strukturálisan-infrastrukturálisan érintette az Egyházat, hanem bénító cenzúrával sújtotta a teológiai szakirodalmat is – az anyagi források teljes hiánya következtében a könyvtár csak vegetálni volt képes. [...] a gyarapodás forrása szinte kizárólag ajándékozássra és hagyatékozássra korlátozódott.” (Buji, 1996)

A rendszerváltás az állománygyarapodás szempontjából is változást okoz: fellendül a modern, nyugati irodalom beszerzése, sőt a magyarországi teológiai irodalom is kiadásra kerülhetett – ezekből pedig természetesen a könyvtár is beszerzett köteteket.

1991-ben már 16 000 kötettel és közel 50 kurrens folyóirattal rendelkezik a bibliotéka. Az olvasók tájékozódását már cím-, szerző- és tárgyszó katalógus segíti. A könyvtár vezetője ekkor Orosz László. (Majchrics, 2005)

A könyvtár ekkor már nem kimondottan csak a főiskola könyvtára: a hallgatókon, tanárokon kívül már engedéllyel rendelkező kutatók, hittanár szakos hallgatók is használhatják. (Ezt a szakot a főiskola a Bessenyei György Tanárképző Főiskolával együtt indította.)

1995-ben a főiskola és a papnevelő intézet szétválík: a könyvtár pedig a főiskola része lesz. A megnövekedett használói igényekhez igazodva a könyvtár már rendelkezik fénymásoló géppel, végez irodalomkutatást, a technikai fejlődésnek köszönhetően megkezdődik és be is fejeződik a számítógépes katalógusépítés, és szakképzett könyvtárosok látják el a teendőket. A könyvtár vezetője ekkor Buji Ferenc, majd Xerakovits Géza. (Buji, 1997)

Ezen időszak alatt kapcsolódik be a könyvtár az EKE (Egyházi Könyvtárak Egyesülete) munkájába, mellyel ezen típusú könyvtárak közös céljainak és problémáinak a könyvtárszakma felé történő képviselete is megoldódik. Az egyesület révén a muzeális értékkel bíró könyvtárak állapotának állandósítására és nemzeti számbavételére is sor került.

⁵ 2784/1950. számú püspöki körirat

2000-ben az állomány nagysága túllépi a 30 000 db-ot. (Majchrics, 2005)

Újabb mérföldkő a könyvtár életében a 2003-as esztendő: átadják az új főiskolai épületet, melyben a bibliotéka is gondosan kialakított, minden igénynek megfelelő helyet kap: az új épület 2. emeletén került elhelyezésre, majd' 600 nm-en. Az olvasóteremben szabadpolcos, közel 2500 kötetes kézikönyvtári rész és a legfrissebb folyóiratokat tartalmazó folyóirat-olvasó található a kölcsönzőpulttal együtt. Számítógépek és internetelési pontok is kialakításra kerültek. A raktározási problémák is megoldódtak: a galériás, 144 nm-es raktár fém polcrendszerrel felszerelve biztosítja a mechanikus rendszerű elrendezést. (Gánicz, 2004)

Az eddigi szolgáltatások mellett (kölcsönzés, tájékoztatás, helyben olvasás és irodalomkutatás) a szövegszerkesztés és nyomtatás lehetősége is az olvasók rendelkezésére áll.

Gyűjtőkörét tekintve a könyvtár továbbra is a tudományos teológiai szakirodalom gyűjtője, jellegéből adódóan elsősorban a keleti kereszténység teológiáját preferálja, beleértve a szertartást, egyházművészet és patrologia témáját. Természetesen a teológiai segédtudományok és kézikönyvek irodalmát és alapvetéseit is igyekszik biztosítani a könyvtár olvasói számára.

A könyvtár következő vezetője Gánicz Endre, aki 2015-ig igazgatta a könyvtárat. A metropolisz létrehozása miatt új szerkezeti és vezetési struktúra kialakítása vált szükségessé. A struktúra kiépüléséig a könyvtár közvetlen rektori irányítás alatt áll. Jelenleg két szakképzett könyvtáros áll az olvasók rendelkezésére.

A könyvtár fejlesztésre, a növekvő olvasói és kutató igények kielégítésére rendre igénybe vesz pályázati támogatásokat. Így vált lehetővé, hogy egy TÁMOP-pályázat segítségével lecseréljék az SRLIB katalógust Corvina könyvtári katalógusra, és pályázati támogatásból valósulhatott meg a közintézmények tanulóinak tartott könyvtári foglalkozások megtartása is. (Külön megjegyzendő, hogy ahogy a Görögkatolikus Egyház, úgy a könyvtár is kiemelt figyelmet fordít a hátrányos helyzetű és roma gyermekek képzésére.) Ugyancsak ily módon sikerült a könyvtár internetes portáljának fejlesztése, a kutatásokhoz szükséges információk nyilvánossá tétele. (Sajtóközlemény, 2012., 2013.)

2.6.1. A „Görögkatolikus Örökség” Kutatócsoport

A könyvtár jelentős szerepet vállal a 2009-ben alakult „Görögkatolikus Örökség” Kutatócsoport munkájának támogatásában. Ez a kutatókból álló társaság a görögkatolikus örökség és történet feltárására és publikálására vállalkozott. Több olyan – államilag is támogatott – projektet valósítottak, illetve folyamatosan valósítanak meg, melyhez a könyvtár is nagy segítséget nyújt. E csoport jelenleg több célt próbál elérni:

- a magyar görögkatolikusok történelmére vonatkozó eredeti források közreadását;
- olyan adattárak és kutatási segédletek összeállítását, melyek a teljes magyar görögkatolikus egyházszervezet hozzáférhető adatait tartalmazzák (sematizmusok, névtárak, levéltári jegyzékek);
- digitális adatbázisok összeállítását (egyrészt a Történeti Levéltárral együttműködve az ott fellelhető, görögkatolikus vonatkozású adatok feldolgozását, másrészt pedig az 1945 előtt megjelent görögkatolikus vonatkozású sajtótermékek digitalizálását és nyilvános hozzáférés biztosítását).

A kutatócsoport tagjai számára kutatószoba áll rendelkezésre, valamint a könyvtár törekszik a kutatáshoz szükséges szakirodalmat is beszerezni. (Véghseő, 2013)

5. kép A kutatócsoport honlapja

2.7. A könyvtár különgyűjteményei

A könyvtár bemutatása nem lenne teljes a különgyűjtemények ismertetése nélkül. Valójában nem köztudott, de nemzeti örökségünk és kultúránk több számottevő kincsét birtokolja ez a könyvtárunk.

Amikor a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Szláv Filológiai Tanszéke elhatározta, hogy megpróbálja feltérképezni és feldolgozni a Magyarországon található régi cirill betűs nyomtatványokat és kéziratokat, felvette a kapcsolatot a főiskola könyvtárával is. A megkeresés hatására Timkó püspök látogatást tett Debrecenben, és az ottani kutatókkal (Czellárné dr. Csiba Judittal, dr. M. Pandur Juliannával és dr. Ojtozi Eszterrel) egyeztetve engedélyt adott a görögkatolikus tulajdonban lévő könyvek vizsgálatához, feldolgozásához. Sőt ahhoz is hozzájárult, hogy Ojtozi Eszter vezetésével minden görögkatolikus paróchián a meglévő egyházi szláv nyelvű dokumentumokat számba vehessék. (Ojtozi, 1987) A munka megindult, és a Nyíregyházán található állomány részletes feltárásával nem várt, jelentős kincsek kerültek napvilágra.

2.7.1. Az „antikva”-gyűjtemény

A külön raktári rendben sorakozó kiadványok az 1850–1860 előtti nyomtatványok/könyvek. Ezek elsősorban a templomi használatból kikerült, általában kézi technikával nyomtatott remek.

Öt darab 1600 előtt megjelent kiadványt találunk ebben a gyűjteményben:

Szerző / Cím	Idő	Kiadták
Epiphanius Cyprus: Contra octoginta haereses	1543	Bázel
Biblia	1581	Osztrog
Biblia	1581	Osztrog
Nagy Szent Bazil: A böjtről	1594	Osztrog
Evangélium	1600	Vilna

A könyvtár antikvári⁶

Ezek közül 4 cirill betűs egyházi szláv nyelvű, míg egy latin nyelven készült.

2.7.2. Cirill betűs egyházi szláv könyvek

Mivel kezdetekkor a görögkatolikus liturgia egyházi szláv nyelven zajlott,⁷ nem véletlen a nagyobb mennyiségű szláv nyelvű dokumentum. Az itt fellelhető nyomtatott könyvek egy része énektár⁸. Ki kell emelni az unikumnak számító, Piricsén talált, Lvovban kiadott énekgyűjteményt, mely 1617-ből származik. Az egész világon egyedül csak itt található belőle ez az egy példány. Természetesen evangéliumok, misekönyvek⁹, apostolos könyvek, imádságos könyvek és nyolchangú énektárak¹⁰ is előkerültek. Külön kiemelendő még az a Balsárról származó kottáskönyv¹¹, mely 1700-ban készült. Hitszónoklatok, prédikációk, védőbeszédok jellemzőek még tartalmilag e kötetekre. Nagy részük a máriapócsi monostor könyvtárából maradt ránk, de a már fentebb említett módon, a falvak paróchiáiból is érkeztek. (Ojtozi, 1982)

2.7.3. Cirill betűs román könyvek

Ezekből 60 darab található a könyvtár gyűjteményében. Főleg szintén a liturgiákhoz használt könyvekről van szó, melyeket nagyrészt Blajban nyomtattak, és főleg Makó és környékéről származnak.

2.7.4. Egyéb nyelvű könyvek

Az antikvák kb. 45%-a latin nyelvű. A legrégebbi az 1481-ben, Anton Koberger műhelyében készített incunabulum¹², mely a *Questiones in quattor libros Sentatiarum* címet viseli. Ezen egyéb nyelvű könyvek tartalmazzák még a régi bibliákat is. Xerakovits Géza publikációjában (Xeralovits, 1999) beszámol a 7 Biblia jellemzőiről és állapotáról. A Bibliákon kívül bibliamagyarázatok és a bibliatudomány alapjait fejtegető műveket is megtalálhatunk a gyűjteményben.

⁶ A táblázat MAJCHRICS Tiborné idézett munkája alapján készült (97 p.)

⁷ A Hajdúdorogi Egyházmegye megalapítása után a görög, ill. az akkor még nem hivatalosan a magyar lett a liturgiákban használt nyelv. 1965-ben, a II. Vatikáni Zsinat engedélyezte a nemzeti nyelv használatát.

⁸ triódion

⁹ liturgikon,

¹⁰ oktoechos

¹¹ irmológion

¹² ősnymtatvány: 1501. január 1. előtt készített kiadvány

2.7.5. Kéziratgyűjtemény

Ide 36 darab egyházi szláv nyelvű cirill betűs manuscript tartozik. Zsoltároskönyv, apostolos könyv, tankönyv, kottáskönyv stb. tartozik ebbe a csoportba. Ezek egy részét dr. M. Pandur Julianna datálta. Ő tárta fel a Piricsei Kódexet, mely jellemzője a vízililiom vízjel és betűhasználatának sajátosságai. Ezek alapján a kódex keletkezése a 16. századra tehető.

2.7.6. Timkó-gyűjtemény

Timkó Imre magánkönyvtára mint hagyaték került a könyvtárba. Ebben kéziratokat és könyveket is találunk. Modern teológia, keleti egyházművészet és kultúrtörténet alkotja a gyűjtemény gerincét. Közel 6000 kötetet tartalmaz. Modernebb kötetei jelenleg a kézikönyvtárban kaptak helyet, míg másik része a raktárba került, „T” betűs megjelöléssel. (Gánicz, 2004) Azt mindenképp meg kell jegyezni, hogy a modern teológiai szakkötetek száma ezen hagyaték könyvtárba olvadásával ugrásszerűen megnövekedett. (Majchrics, 2005)

3. Befejezés

A Könyvtár történetét végigolvasva szinte alig hihető, hogy mindez a fejlődés, növekedés alig 65 év alatt következett be. A rendszerváltozás utáni lehetőségeknek köszönhetően a könyvtár állománya is jelentősen gyarapodott, és tartalmában is utolérte a vele azonos típusú könyvtárakét.

A KLTE kutatóival végzett közös tevékenység nemcsak a régi kincsek feltárását, hanem – vitathatatlanul – nemzeti kincseink megőrzését és védelmét eredményezte. A feldolgozási munkáknak köszönhetően ezek az emlékek is publikusak, nyilvánosak lehetnek.

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára Magyarország egyetlen görögkatolikus könyvtára. A teológiai szakirodalom (akár könyvről, akár folyóiratról legyen szó) gyűjtése és szolgáltatása mellett a keleti egyház liturgiájának, művészettörténetének hazai gyűjtője és a görögkatolikus kulturális örökség kutatásának támogatója.

1950-ben Dudás Miklós püspök valószínűleg álmodni sem merte, hogy ilyen nagy és értékes gyűjteménnyé növi ki magát a szemináriumi tanterem sarkából a könyvtár. Mi pedig bízhatunk abban, hogy ez a kézzelfogható növekedés nemcsak hazánkban, hanem külföldi viszonylatban is megállja a helyét.

4. Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném megköszönni, **Mártonné Gebri Luciának**, a Szent Atanáz Görög-katolikus Főiskola könyvtárosának a dolgozat megírásához nyújtott segítségét és biztatását.

5. Irodalomjegyzék

1. **BACH** Péter (2003). A tudás tégladoboza : Nyíregyháza, Görög Katolikus Hittudományi Egyetem Könyvtára. *Atrium: építészet, design, belsőépítészet*. 5, 136–140.
2. **BUJI** Ferenc (1996). Bemutatkozik a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola könyvtára. *Könyvtári Kis Híradó*. (1) 2. 11.
3. **BUJI** Ferenc (1997). A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára.
4. *Könyvtári Kis Híradó* (2) ksz. 6–7.
5. **GÁNICZ** Endre (2004). Az újonnan épült Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára. *Könyvtári Kis Híradó* (9) 1., 16.
6. **IVANCSÓ** István (1987). A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet (pp. 116–133). In.: Timkó Imre (szerk.) A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi emlékkönyve: 1912–1987. Nyíregyháza : Hajdúdorogi Egyházmegye.

7. **JANKA** György (2001). A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola története (pp. 227–236). **In.**: Janka György (szerk.) Örökség és küldetés: A Nyíregyházi Görög Papnevelő Intézet és a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola alapításának 50. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia anyaga : 2000. október 2–3. Nyíregyháza: Szent Atanáz Görög Katolikus Főiskola.
8. **FARAGÓ** Lászlóné (fel. szerk.) (1965). Könyvtári Minerva. Budapest : OSZK.
9. **MAJCHRICS** Tiborné (2005). A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára (pp. 89–117). – **In.**: Futaky László (főszerk.). Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből : 2. köt. : Felsőoktatási, iskolai. és szakkönyvtárak. Nyíregyháza : Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár.
10. **ÖBBÁGY** Miklós (2000). 1950. (p. 29.) **In.**: „Egy szájjal és egy szívvel”: Ivancsó István (szerk.) A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Jubileumi Évkönyve (1950–2000). – Nyíregyháza : Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola.
11. **ÖJTOZI** Eszter (1987). A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárának megalakulása és fejlődése: 1950–1986. (pp. 137–157). – **In.**: Timkó Imre (szerk.) A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi emlékkönyve: 1912–1987. Nyíregyháza : Hajdúdorogi Egyházmegye.
12. **ÖJTOZI** Eszter (1982). A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárának szláv és cirillbetűs könyvei. Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. (Régi tiszántúli könyvtárak; 2.)
13. **ÖLÁH** Miklós (2000). Sarjadó fa a bádognetön (p. 22). **In.**: „Egy szájjal és egy szívvel”: Ivancsó István (szerk.). A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Jubileumi Évkönyve (1950–2000). – Nyíregyháza : Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola.
14. **PIRIGYI** István (1990). A magyarországi görög katolikusok története. 2. köt. Nyíregyháza : Görög Katolikus Hittudományi Főiskola.
15. **Sajtóközlemény** (2012). Az élethosszig tartó tanulás elősegítése a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárában. *Görögkatolikus Szemle* (23) 11., 19.
16. **Sajtóközlemény** (2013). Az élethosszig tartó tanulás elősegítése a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárában. *Görögkatolikus Szemle* (24) 11., 2.
17. **VÉGHSEŐ** Tamás, TERDIK Szilveszter, KOCSIS Fülöp (2012.) „... minden utamat már előre láttad” : Görögkatolikusok Magyarországon. Strasburg : Signe.
18. **VÉGHSEŐ** Tamás (2013). Görögkatolikus egyház- és művészettörténeti források feldolgozása és közreadása, adattárak (történeti névtár és sematizmus) kiadása, digitalizált adatbázisok készítése (18–20. század)” című kutatási projekt bemutatása (OTKA K108780). *Athanasiana* : 37. 188–196.
19. **XERAKOVITS** Géza (1999) Biblikus tárgyú könyvek a Szent Atanáz Főiskola Könyvtárának anyagában *Athanasia* 8. 33–39.